

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
**Хоменської І.В. «Вербалізація концепту УКРАЇНА
в українському художньому дискурсі»,**
подану до захисту на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Для сучасного етапу розвитку суспільства характерним є чергова активізація процесів глобалізації у всіх сферах буття. Але «нинішня глобалізація куди масштабніша від попередніх – вона накрила не лише матеріальний вимір життя, а й активно втручається в світ духовний» (Филипович). Втім, процеси глобалізації не можуть стояти на перешкоді прагненню тієї або іншої нації зберегти свою ідентичність, окремішність, свою культуру, віру, свою історію та мову.

Нелегкий шлях пройшла Україна виборюючи своє історичне право на існування власної держави. Тривалою була боротьба за збереження рідної мови, національних та культурних традицій за часів перебування у складі Речі Посполитої, під Османською імперією, а згодом – під північним сусідом.

Блокування історичної пам'яті українського народу, деформація та нищення його національної свідомості – ось наслідки імперської політики Росії по відношенню до України. Свідомо і наполегливо ігнорувалося, що наша держава ще до Переяславської угоди 1654р. вже сформувалася як висококультурна країна і за своїм розвитком була значно ближче до основ цивілізації та демократії, аніж Росія. Заперечувалися давні традиції українського етносу, натомість доводилося, що Україна є частиною або польських, або російських земель.

Політика переслідування та позбавлення нашого народу державності й культурних здобутків у XIX ст. вилилася у закриття Києво-Могилянської

академії, розгром Кирило-Мефодіївського товариства, указ (1876 р.) про заборону друкувати українською мовою книжки й навіть тексти до нот, ставити п'єси й виконувати прилюдно українські пісні. XX століття принесло українському народу нові страждання і величезні духовні та людські втрати. Проте, ці трагічні часи не зламали дух українського народу. Навпаки, чим сильніший був наступ на все українське, тим більше зростав спротив у різні історичні періоди. Діяльність та культурна спадщина Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та багатьох інших діячів сприяла формуванню культурно-національної свідомості українського народу. Часові зрізи коли жили і творили видатні особистості, знакові історичні, культурні постаті мали і мають велике значення для виховання сучасної молоді для формування вільних та незалежних проукраїнських державницьких настроїв та переконань, для всього сучасного українського культурного простору.

Глобалізаційні тиски не є новими для нашої держави, яка перебувала та перебуває на межі різних культур, на межі Сходу та Заходу. Усвідомлюючи певні ризики для національної культури в умовах глобалізації, вважаємо надзвичайно важливою та актуальною україноцентричність дисертації Інни Валеріївни Хоменської «Вербалізація концепту УКРАЇНА в українському художньому дискурсі». Дослідження спрямоване на вивчення проявів взаємодії ментальної та вербальної картин світу носіїв етнічної свідомості та осмислення діалектики переходу від світоглядної до мовно-когнітивної парадигми, отже, відповідає потребам гуманітарного пізнання XXI століття.

Дисертація виконана у руслі розширення міжгалузевих зв'язків, осмислення сутності мови. Дослідження кросгалузеве та крослінгвальне. Це важливо, тому що лінгвістика сьогодні, як і будь-яка галузь знання, змінюється, і виникає потреба саме в таких міждисциплінарних дослідженнях. Це дослідження, яке охоплює різні сфери знання і, зокрема, знання з лінгвокультурології, лінгвоконцептології, лінгвостилістики, лінгвофольклористики, когнітивної лінгвістики, історії, феноменології, семіотики тощо.

Автором дисертації вперше в національному мовознавстві було змодельовано концепт УКРАЇНА як базовий фрагмент української мовної свідомості в єдності його образного, інформаційного та цілісного компонентів. Наукова новизна жодних сумнівів не викликає, оскільки у дисертації здійснено повний когнітивний аналіз функціонування концепту УКРАЇНА в словниково-енциклопедичному, фольклорному, художньому дискурсах як сегментах української мовної картини світу, а також з'ясовано закономірності структурного й семіотичного моделювання концепту в синхронії та діяхронії

Дисертаційна робота має логічно й формально впорядковану структуру, що відображає етапи дослідження, детальний аналіз фактичного матеріалу, його теоретичне осмислення, узагальнення й формування висновків.

Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (249 позиції), списку використаних джерел (21 позиція). Основний текст дисертації викладено на 239 сторінках, загальний обсяг роботи становить 281 сторінку.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та основні завдання роботи, визначено предмет і методи дослідження, його наукову новизну, окреслено теоретичну й практичну цінність отриманих результатів, подано відомості про апробацію роботи й кількість публікацій з теми дисертації.

У першому розділі І.В. Хоменська аналізує різні погляди вчених на сутність концепту. Це поняття розглянуто з позицій різних наук та галузей знань. Обґрунтовує використання методики поглибленого інтегративно лінгвокультурологічного та лінгвокогнітивного підходів до аналізу концепту УКРАЇНА. Імпонує використання автором теорії, за якою «лінгвокультурологія та когнітивна лінгвістика мають відмінність у векторах дослідження ментальних ділянок». А саме, що «лінгвокогнітивний аналіз концепту – це напрям від індивідуальної свідомості до культури», а лінгвокультурологічний – від культури до індивідуальної свідомості.

Схвалюємо чіткість позиції І.В. Хоменської щодо міждисциплінарного підходу, пор.: «Услід за відомими вітчизняними та іноземними когнітивістами підтримуємо потребу міждисциплінарного підходу до розгляду мовних явищ і врахування антропоцентричного фактору» (С.21).

Другий розділ присвячено аналізу мовних, ментальних та історичних умов входження етнотопоніма «Україна» до народного мовного обігу. Цілком переконливим, з огляду на проведений концептуальний аналіз словниково-енциклопедичного дискурсу, є твердження автора про те, що «концепт Україна є актуальним для носіїв української мови та належить до суспільно-політичних, географічних, ідеологічних і культурно вагомих концептів, з урахуванням основних сфер найчастішої вербалізації концепту й актуалізації його компонентів».

Третій розділ дисертації присвячено опису й аналізу компонентів концепту, уявлень про Україну у фольклорній картині світу. Автор переконливо доводить, що «етноцентричне наповнення концепту УКРАЇНА нерозривно пов'язане з особливостями ментальності народу, у концептуальній системі якого воно функціонує».

У четвертому розділі І.В. Хоменська зосереджує свою увагу на поетичному дискурсі представників «Празької школи» Євгена Маланюка, Наталі Лівицької-Холодної, Юрія Клена, Галі Мазуренко, Олексі Стефановича, Олени Теліги, Оксани Лятуринської, Олега Ольжича.

Цілком переконують висновки дисертації, які спираються на продуктивні результати розв'язання впродовж дослідження авторських наукових завдань. Текст дисертації витримано в зразках відповідного жанру наукового стилю.

Варто зауважити, що опонована робота загалом характеризується чітким змістом, детальним аналізом, переконливими ілюстраціями. Опрацьовано значну кількість наукової літератури, проте подекуди серед викладу різних теорій не чітко виражена власна позиція автора.

Як і будь-яка велика наукова студія, дисертація Інни Валеріївни Хоменської не позбавлена окремих дискусійних моментів, що спонукають опонента до висловлення певних міркувань та побажань.

1. Виправданими слід визнати визначені у завданнях конкретні напрямки дослідження, що їх обирає автор для досягнення поставленої мети роботи. Водночас, на нашу думку, формулювання, завдань як базових кваліфікативних ознак дисертації потребують уточнення і певного узагальнення.
2. Посилання на дослідження окремих розглядуваних питань нерідко є надто деталізованими й містять матеріал, що не є суттєвим для розв'язання визначених у дисертації завдань. Таким, зокрема, видається опис типових моделей репрезентації знань С.21-23.
3. Зайвою видається подана на С.115 дефініція *ономастики*. Це відомо ще зі шкільної програми.
4. Хотілося б більш переконливих аргументів наявності постульованої ідеологеми «Україна як найвища цінність» у представників «Празької школи».
5. Бракує коректно оформлених висновків до III розділу.
6. Щодо обсягу дисертації. Робота велика. Вимоги – 175-178 сторінок основного тексту. Рецензоване дослідження – 239 сторінок. Його бажано скоротити.

Серед недоліків роботи можна відзначити окремі стилістичні вади, поодинокі технічні недогляди. Проте, висловлені зауваження не заперечують позитивного висновку про рефероване дослідження.

Підсумовуючи, зазначимо, що дисертаційне дослідження І.В. Хоменська вражає широтою й багатоплановістю фактичного матеріалу поданого системно та просто, що робить його доступним для широкого кола читачів. Впадає у вічі глибина авторського проникнення у таїни поетичного слова. Педагогічна цінність праці полягає, на нашу думку, в тому, що

написано її з сучасних позицій осягнення загальних закономірностей інтелектуальної діяльності людини, з виразною проекцією на проблеми становлення національної мовної особистості, без побоювання заперечити ті погляди, які автор вважає сумнівними чи помилковими.

Теоретична цінність дисертації визначається тим, що систематизовані у ній принципи інтердисциплінарного аналізу концепту УКРАЇНА як багатоаспектної, поліфункційної, ієрархічної структури. Результати роботи розвивають теоретичні надбання сучасної лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, уточнюють «відомості про зв'язок способів лексичних номінацій із позамовною дійсністю, з її відображенням у ментальному вияві українського етносу».

Практична значущість дисертаційної роботи вбачається у перспективі застосування її матеріалів під час викладання курсів сучасної української мови, стилістики, лінгвістичного аналізу художнього тексту, проведення спецкурсів та спецсемініарів. Матеріали дослідження слугують надійною основою практичного опису мовних механізмів реалізації культурних феноменів у різних дискурсах; лінгвокультурологічного вивчення етновмотивованих смислів.

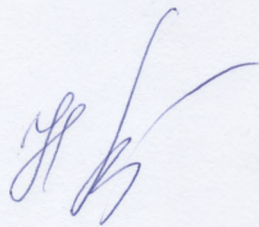
Автореферат і публікації відображають матеріали та висновки дисертації. Основні положення дослідження відображено у 8 одноосібних публікаціях. Цілком достатньою є й апробація матеріалів дисертації, достовірність та об'єктивність яких засвідчена у виступах на засіданнях кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та численних всеукраїнських й міжнародних наукових конференціях.

У зв'язку з цим, вважаємо, що дисертація Хоменської І.В. «Вербалізація концепту УКРАЇНА в українському художньому дискурсі» є самостійним ґрунтовним дослідженням, що виконане на високому науковому рівні з урахуванням вимог Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України. Дослідження повною мірою відповідає профілю та паспорту

спеціальності й іншим нормативним документам ДАК МОН України, які висуваються до кандидатських дисертацій. Таким чином, є достатні та обґрунтовані підстави для підсумкового висновку, що автор дисертаційної роботи «Вербалізація концепту УКРАЇНА в українському художньому дискурсі», Хоменська Інна Валеріївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01. – українська мова.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу стилістики та культури мови
Інституту української мови НАН України

Н.О. Мех

